

К. Крульчик (*Познань*)

### **Зв'язки між польськими та українськими дослідниками стародавнього світу в міжвоєнний період — вибрані питання**

**Д**овоєнні контакти польських вчених, які займалися дослідженнями стародавнього світу, з їх колегами, які працювали у наукових установах Радянського Союзу, не були до сьогоднішнього дня предметом детального історичного вивчення. Причина такого стану речей, з рештою, досить прозаїчна — саме у міжвоєнний період всякого роду відносини між Польщею та її східним сусідом, із науковою співпрацею включно, не можна назвати — головним чином з політичних причин — досить інтенсивними [1]. В той же час, як показує аналіз документів, які зберігаються сьогодні в архівах міста Львова, на той момент досить активно підтримувались — часто всупереч складній реальності — наукові відносини між польськими дослідниками стародавнього світу, пов'язаними з Університетом Яна Казимира у Львові (до 1939 р. — польський вищий навчальний заклад) та Польським філологічним товариством з одного боку, з іншого ж — вченими, які представляли різноманітні наукові осередки довоєнної радянської України.

Підходячи до обговорення предмету дослідження, окресленого у назві цієї статті, я хотів би звернути увагу на два питання, які добре монтуються в проблематику, яка мене цікавить:

Контакти між польськими дослідниками стародавнього світу, об'єднаними у Польському філологічному товаристві, правління якого знаходилося до Другої світової війни у Львові, та філологом-класиком із Харкова Андрієм Степановичем Коцеваловим.

Наукові відносини львівського археолога-класика та історика стародавнього світу Казімежа Маєвського з радянськими вченими, які представляли собою результат наукової поїздки Маєвського до Радянського Союзу, яка відбулася восени 1934 р.

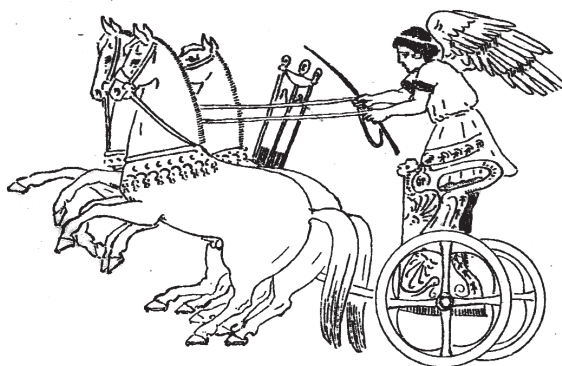
**Ad 1.** Наприкінці двадцятих років XX ст. були налагоджені наукові відносини між польськими філологами-класиками, пов'язаними з Університетом Яна Казимира у Львові та Польським філологічним товариством, а також Андрієм Степановичем Коцеваловим (1892–1960), який на той момент був науковим працівником харківської кафедри історії європейської культури (1921–1930) та українського Інституту матеріальної культури (1930–1933), а дещо пізніше (з 1937 р.) — Харківського університету [2, с. 74; 3, с. 211–212].

Zakład Archeologii Klasycznej  
Uniwersytet Poznański  
№ 128

## EVS SUPPLEMENTA VOL. 12

ANDREAS KOCEWALOW

# SYNTAXIS INSCRIPTIONUM ANTIQUARUM COLONIARUM GRAECARUM ORAE SEPTEN- TRIONALIS PONTI EUXINI



EDITVM AVXILIO MINISTERII INSTRVCTIONIS PVBLICAE  
LEOPOLI 1935  
PROSTAT LEOPOLI APVD SOCIETATEM PHILOLOGAM POLONORUM

Рис. 1. Титульна сторінка книги А.С. Коцевалова

Нам не відомо, як усе починалося, хоча до кінця не можна виключити, що такою відліку став з'їзд філологів-класиків Польщі та слов'янських країн, організований у червні 1929 р. у Познані Польським філологічним товариством. Саме у цьому році, на прохання професора Ришарда Ганшинця (Ryszard Ganszyniec, 1888–1958), тодішнього завідуючого III Кафедри класичної філології Університету Яна Казимира, А. С. Коцевалов надіслав до нього рукопис своєї роботи, присвяченої синтаксису античних написів, знайдених на території грецьких колоній, які розташовані на північному узбережжі Чорного моря [4, к. 1 зв.]. Декількома роками пізніше (у 1935 р.) ця робота кінець-кінцем була надрукована у Польщі у редакovanій Ришардом Ганшинцем серії *Eus Supplementa*, яка видавалася у Львові з 1929 р. [5]. Окрім згаданої вище монографії, А. С. Коцевалов опублікував у міжвоєнній Польщі ще один науковий текст, а саме статтю, присвячену займенникам та їх ролі у синтаксисі написів з Криту. Вона була видана у двох частинах на шпальтах львівського часопису *Eos. Commentarii Societatis Philologiae Polonorum*, відповідно у томах XXXV (1934) та XXXVI (1935) [6]. Цікаву інформацію відносно обставин публікації у Польщі обох текстів А. С. Коцевалова містить збережена кореспонденція між харківським вченим та його польськими колегами зі львівського університету, яка знаходиться сьогодні у зібраннях львівського Центрального державного історичного архіву України [4]. До сьогодні збереглися дві поштові листівки, вислані у 1933 та 1934 рр. А. С. Коцеваловим з Харкова до Львова (обидві написані німецькою мовою), рівно як копії відповідей (польською мовою), висланих вченому польською стороною, підписаних Миколаєм Щербанським (Mikołaj Szerbański), секретарем Польського філологічного товариства, та заступниками

Char'kow 21, Tschernyschewskaja 25,  
 den 3. Januar 33  
 Sehr geehrter Herr Professor,  
 Ich würde Ihnen sehr dankbar sein,  
 wenn Sie Herrn Prof. Ganszyniec  
 fragen, wann der Druck meiner  
 Syntaxis inscriptionum antiquarum  
 coloniarum graecarum... Ponti Euxini  
 (die Handschrift dieser Arbeit habe  
 ich Herrn Ganszyniec nach  
 seiner Bitte im Jahre 1929 zuge-  
 sandt. Den letzten Korrekturbogen  
 SS. 48-64 habe ich im Januarbogen  
 1932 zurückgeschickt) erneuert werden  
 und meiner Arbeit „de articuli  
 in inscriptionibus cretensibus  
 dialecticis ueris syntactico“ (die  
 Handschrift habe ich nach Lemberg  
 im März des 1931. Jahres nach  
 der Bitte des Herrn Prof. Ganszyniec  
 zugesandt) anfangen wird.  
 Ich bin Ihnen dankbar und  
 mich davon durch eine Postkarte  
 benachrichtigen. Ich habe Herrn  
 Prof. Ganszyniec und seinen  
 Helfer Körner, Mag. phil. seinen  
 darüber durch die Briefe vielfach  
 angefragt, aber keine Antwort  
 erhalten ohne Antwort.  
 mit vorzüglicher Hochachtung A. Koscevalov

Рис. 2. а–б. Поштова листівка від 3 січня 1933 р., вислана А. С. Коцеваловим  
 з Харкова до Львова; адресатом був проф. Маріан Голіас (Marian Golias),  
 скарбник Польського філологічного товариства (з зібрань Центрального  
 державного історичного архіву України у Львові)

голови товариства доктором Станіславом Пільхом (Stanisław Pilch) та професором Константи Хиліньським (Konstanty Chyliński, 1881–1939). Змістом листування, яке зав'язалося у той час між А. С. Коцеваловим та керівництвом товариства, була затягнута у часі процедура друкування у Польщі робіт українського ученого. Харківський дослідник прагнув отримати більш детальну інформацію відносно причин спізнення друку. Польська сторона, в свою чергу, повідомляла про фінансові складнощі, які виникли, та просила А. С. Коцевалова бути більш терпеливим. Як відомо, справа кінець-кінцем була вдало завершена. Надрукована у Польщі монографія українського філолога досить швидко була зауважена за кордоном, результатом чого стала сповнена ентузіазму й захоплення рецензія німецького дослідника з Латвії — Еріха Діля (Erich Diehl, 1890–1952), видана в 1938 р. у Німеччині [7]. Ця робота, зрештою, й сьогодні використовується дослідниками, які займаються стародавнім минулим північного узбережжя Чорного моря [8, р. 425].

**Ад 2.** Восени 1934 р. доктор Казімеж Маєвський (Kazimierz Majewski, 1903–1981), тогочасний асистент кафедри класичної археології Університету Яна Казимира у Львові [9], відправився у наукову поїздку до Союзу Радянських Соціалістичних Республік, профінансовану польським Фондом національної культури. Вчений відвідав тоді цілий ряд наукових центрів радянської України, в тому числі Київ, Харків, Миколаїв, Херсон, Одесу, Полтаву, Чернігів, Бердичів та Кам'янець-Подільський, рівно як декілька міст Криму (Сімферополь, Севастополь з античним Херсонесом, Ялту). Усюди там К. Маєвський відвідував місцеві музеї, зокрема ті, які мали археологічну спеціалізацію, а також налагоджував наукові контакти з українськими колегами [10, к. 27–28]. Наприклад, відомо, що він познайомився тоді з директором державного музею у Полтаві (на жаль, на даний момент його прізвище мені не вдалося встановити), який представив польському вченому невідоме світовій науці стародавнє скульптурне зображення жіночої голови, дозволив зробити фотографії пам'ятки, а потім висловив згоду на її публікацію. Вимірним результатом налагоджених у Полтаві відносин стала невелика стаття, опублікована К. Маєвським після повернення до Польщі на шпальтах згадуваного вище часопису *Eos* [11]. В свою чергу, у Херсоні польський науковець, з усією очевидністю, налагодив відносини з Олександром Кузьмичем Тахтаєм (1890–1963), хранителем археологічного зібрання місцевого краєзнавчого музею. Перебування у радянській Україні принесло також у результаті поглиблене зацікавлення Казімежем Маєвським трипільською культурою [12; 13]. Дослідник дав цьому вираз у численних наукових роботах, опублікованих ще у Львові [14], рівно як після закінчення Другої світової війни, вже у Вроцлаві [15] та Варшаві [16]. Не виникає ніяких сумнівів з приводу того, що контакти, налагоджені під час подорожі в СРСР, полегшили К. Маєвському продовження роботи у Львівському університеті у 1939–1941 рр., у період так званої першої біль-

шовицької окупації. Він у той час став виконуючим обов'язки завідуючого кафедрою стародавньої історії [17, к. 12 зв.], а також проводив археологічні дослідження в околицях Кремінця [18, с. 185–187]. До колишніх контактів додалися нові, які він налагодив уже у нових геополітичних реаліях.

К. Маєвський познайомився тоді з професором Лазарем Мойсейовичем Славіним (1906–1971), директором Інституту археології Академії Наук УРСР [19]. В 1945 р., після кінцевого приєднання Львова до Радянського Союзу, археолог залишив Львів та виїхав до Польщі у її нових післявоєнних кордонах. На той час, уже після війни, налагоджені до того професором Маєвським наукові контакти у радянській Україні дали можливість його учням взяти участь у археологічних дослідженнях, які проводилися на території античної Ольвії (околиці села Парутине Миколаївської області).

Представлені вище приклади, безперечно, відкривають у новому світлі проблематику наукових контактів дослідників стародавнього світу з Польщі та радянської України у міжвоєнний період, також даючи підґрунтя для цікавої роботи в рамках аналізу надзвичайно складних польсько-радянських наукових відносин у період міжвоєнного двадцятиліття у більш широкій науковій перспективі. Разом з тим, вони однозначно свідчать про те, що не зважаючи на існування політичних бар'єрів, співпраця між обома країнами могла розвиватися, хоча, звичайно, у досить обмеженому масштабі. Безумовно, подальші дослідження в архівах Польщі та України, проведення яких повинно стати сьогодні предметом детального вивчення, дозволять розширити наші знання на цю важливу та дуже цікаву тему.

## Література

1. *Różewicz J. Polsko-radzieckie stosunki naukowe w latach 1918–1939.* — Wrocław, 1979.
2. *Коцевалов А. Античная история и культура Северного Причерноморья в советском научном исследовании.* — Мюнхен, 1955.
3. *Українські історики XX століття. Біобібліографічний довідник.* — К., 2004.
4. *Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 713, оп. 1, спр. 67 (Листування з професором Коцеваловим Андрієм в Харкові про надрукування його статей в журналі «ЕОС»), к. 1–4.*
5. *Kocewalow A. Syntaxis inscriptionum antiquarum coloniarum Graecarum orae septentrionalis Ponti Euxini.* — Leopoli (Lwów), 1935 (*Eus Supplementa*, vol. 12).
6. *Kocewalow A. De articuli in inscriptionibus cretensibus usu syntactico // Eos.* — 1934. — Т. 35; 1935. — Т. 36.
7. *Diehl E. рец. на: Syntaxis inscriptionum antiquarum coloniarum Graecarum orae septentrionalis Ponti Euxini // Gnomon.* — 1938. — Vol. 14. — Fasc. 9.



8. *Cojocar V. Bibliographia classica orae septentrionalis Ponti Euxini. Vol I (Epigraphica, numismatica, onomastica & prosopographica).* — Cluj-Napoca, 2014.
9. *Kolendo J. Kazimierz Majewski we Lwowie — okres kształtowania się osobowości naukowej badacza. Казимир Маєвський у Львові: період формування наукового світогляду дослідника // Profesor Leon Kozłowski.* — Lwów-Warszawa, 2010.
10. *Державний архів Львівської області.* — Ф. 26, оп. 5, спр. 1154 (*Личное дело доцента Маевского Казимежа*).
11. *Majewski K. Marmurowa główka z Połtawy // Eos.* — 1937. — Т. 38.
12. *Gurba J. Kazimierz Majewski — badacz kultury trypolskiej (w 100-lecie urodzin uczonego oraz wyodrębnienia tej kultury przez Wikentego Chwojkę) // Archeologia Polski Środkowowschodniej.* — Lublin, 2005. — Т. 7.
13. *Гурба Я. Казимир Маєвський польський дослідник трипільської культури // Археологічні дослідження Львівського університету.* — 2005. — Т. 8.
14. *Majewski K. Gliniane modele chat kultury ceramiki malowanej na Ukrainie // Światowit.* — 1934/35. — Т. 16.
15. *Majewski K. Studia nad kulturą trypilską // Archeologia.* — 1947. — Т. 1.
16. *Majewski K. Trypilska kultura // Słownik historyczny sztuk plastycznych. Zeszyt dyskusyjny.* — Warszawa, 1951.
17. *Архів Львівського університету.* — Оп. 1 о/с, спр. 1005 (*Личное дело Маевски К. К.*).
18. *Ситник О. Археологічна наука у Львові. Перша половина XX століття.* — Львів; Жешів, 2012.
19. *Гурба Я. С. Професор Л. М. Славін у польській археології // Археологія.* — 2007. — № 1.

